

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier Apotheek Baetslé in Gent

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:
Apotheek Baetslé, Gent, Koningin Elisabethlaan 148 – monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/44021/148.1

Daan Declercq en Evert Vandeweghe

11/10/2019

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	4
1.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.....	5
1.3.1.	Inplanting	5
1.3.2.	Exterieur	6
1.3.3.	Interieur	7
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	12
2.	Evaluerend gedeelte	12
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	12
2.1.1.	Historische waarde	12
2.1.2.	Architecturale waarde	14
2.1.3.	Artistieke waarde	16
2.2.	Motivering van het type bescherming	17
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	17
2.4.	Juridische toestand	17
2.4.1.	Onroerend Erfgoed:	17
2.4.2.	Ruimtelijke Ordening:	18
3.	Beheersvisie	18
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	18
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	18
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed.....	18
4.	Bronnen	19
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	20
5.1.	Omgevingsplan	20
5.2.	Fotobijlage	20
5.3.	Cultuuroederen	20
5.4.	Documentatie	20
5.5.	Criterionota	20

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

Dit beschermingsdossier maakt deel uit van het thematische beschermingspakket 'Winkelinterieurs'. Naar aanleiding van ad hoc-beschermingsaanvragen voor enkele winkels in Sint-Niklaas, Antwerpen en Aalst en de publicatie *Goed bewaarde winkelinterieurs* door Katherine Ennekens (2014) is een selectie gemaakt van winkels met erfgoedwaarde, waarvan de beschermenswaardigheid verder onderzocht wordt. Deze selectie omvat 24 winkelinterieurs waarvan zes apotheken. Meer duiding over dit thematische pakket is terug te vinden in de criterianota in bijlage 5.5. Binnen dit pakket werden inmiddels twee panden definitief beschermd als monument: Drogisterij De Walvis in Sint-Niklaas (8 oktober 2018) en Muziekwinkel Rombaux in Brugge (18 maart 2019). Drie winkels werden al voorlopig beschermd als monument: Juwelenhuis Ruys in Antwerpen en Apotheek Lambrecht in Aalst (beide 23 april 2019) en Handschoenenwinkel Ganterie A. Boon in Antwerpen (10 mei 2019).

Dit dossier betreft de bescherming als monument van Apotheek Baetslé in Gent, voorheen soms foutief aangeduid als Apotheek Leroy.

1.1. Situering

Apotheek Baetslé is gelegen in de Koningin Elisabethlaan 148 in Gent. Het woonwinkelhuis bevindt zich aan de noordelijke zijde van deze straat die de verbinding maakt vanaf het Koningin Maria Hendrikaplein naar de Kortrijksesteenweg. De apotheek dateert van 1913 en is hiermee één van de oudste panden in deze straat, die tot ontwikkeling kwam door de aanleg van het Sint-Pietersstation in 1912.

In het pand zijn cultuurgooederen bewaard die integrerend deel uitmaken van het beschermde monument. Voor de verdere bespreking en motivering van deze cultuurgooederen wordt verwezen naar de bijlage bij het ministerieel besluit.

1.2. Historisch overzicht

Op 16 juni 1913 keurde het Gentse stadsbestuur de bouwaanvraag goed van apotheker Remi Baetslé (Keizer Karelstraat 56) voor "*une maison Avenue Elisabeth lot 42 et partie lot 41 des terrains communaux*".¹ De ontwerper was de Gentse architect-aannemer Jules Goossaert. De goedgekeurde plannen werden strikt gevolgd bij de uitvoering, met uitzondering van enkele details zoals de twee voordeuren en de balustrade op de tweede verdieping (zie bijlage 5.4., afbeelding 9).²

Een jaar later, op 19 mei 1914 kreeg Remi Baetslé toelating voor het plaatsen van een smeedijzeren hekken rond zijn voortuin, dat echter al in 1929 opnieuw verdween omwille van de verbreding van de Koningin Elisabethlaan (zie bijlage 5.4., afbeeldingen 10-11).³ Bij de inrichting van het gebouw was de schilder Constant Prosper Hoste betrokken, die bevriend was met Remi Baetslé. Zo realiseerde hij de beschilderingen in de apotheek, de glasramen in de deuren naar de veranda, het schilderij boven de schouwmantel van de woonkamer en de geschilderde buste van Frans De Potter (1834-1904) in de veranda. De Potter was de schoonvader van Remi Baetslé en genoot enige bekendheid als schrijver-

---

¹ Stadsarchief Gent, private bouwaanvragen reeks G12, 1913/A/31.

² Op het gevelontwerp uit 1913 is deze balustrade aan drie zijden voorzien van het opschrift "PHARMACIE" maar dit werd nooit zo uitgevoerd. Dat de huidige balustrade origineel is, blijkt uit het feit dat de vormgeving overeenkomt met die van het verdwenen hekwerk van de voortuin, waarvan het ontwerp bewaard bleef bij de bouwaanvraag van 1913. Ook het bewaarde dievenijzer van het kelderraam heeft dezelfde vormgeving.

³ Stadsarchief Gent, Fonds VII (Openbare werken), doos 1851.

historicus en als één van de initiatiefnemers van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde (1886).⁴

De apotheek werd gedurende de twintigste eeuw van vader op zoon verdergezet met Albert, Jean en Thierry Baetslé. Het gebouw zelf onderging in die periode meerdere verbouwingen. Het bijgebouw achteraan, dat niet op de bouwaanvraag van 1913 voorkomt, werd vermoedelijk wel al tegelijk met de woning of kort nadien gerealiseerd. Het schrijnwerk sluit stilistisch immers goed aan bij dat van de voormalige keuken en de deurtjes van het toilet en het urinoir. Bovendien is dat gebouwtje al ingetekend op een rooilijnplan van 1929 (zie bijlage 5.4., afbeelding 16).

Uit een plan van de bestaande toestand bij een bouwaanvraag van 1939 blijkt dat het *parloir* op dat moment al omgevormd was tot berging en het kolenhok tot WC.⁵ Ook was de veranda aan de achterzijde al uitgebreid met ongeveer anderhalve meter, waarvoor het halfverzonken kelderraam van de wijnkelder werd gesupprimeerd. Hierdoor werd de veranda rechtstreeks verbonden met de achterbouw door een deuropening. In 1939 kreeg Albert Baetslé toelating om die achterbouw te verhogen met één verdieping naar ontwerp van de Gentse architect Luc D'haeseleer (Hooge Weglaan 25). De hedendaagse toestand verschilt op enkele kleine details van deze verbouwingsplannen. Zo werd een centraal klein venster niet uitgevoerd en werd een tweede klein venster wel toegevoegd of behouden. Mogelijk is dit te verklaren door een tweede verbouwing van deze achterbouw waarvoor Jean Baetslé in 1958 toelating vroeg maar waarvan geen plannen werden teruggevonden.⁶

Ook nadien werden nog enkele aanpassingswerken uitgevoerd. Het dichtmaken van de deur van de winkel naar de gang en van de deur onderaan de trap gebeurde waarschijnlijk op het moment dat de bovenverdiepingen afzonderlijk werden verhuurd (datum onbekend). Vermoedelijk werd toen ook al de dienlift dichtgemaakt. De oude apothekerskasten in de bereidingsruimte maakten waarschijnlijk in de jaren 1990 plaats voor witte kasten. Omwille van de herbestemming tot winkel in 2017, werd het interieur van die bereidingsruimte volledig vernieuwd (zie bijlage 5.4., afbeelding 19-20). Een nieuwe deur werd toegevoegd onderaan de hoofdtrap en de deur tussen de bereidingsruimte en de gang werd dicht gemaakt.

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken

1.3.1. Inplanting

Apotheek Baetslé is ingeplant op een diep rechthoekig perceel. Het hoofdvolume wordt achteraan aan de westzijde van het perceel verlengd in een tweelaagse achterbouw onder een plat dak. Achteraan wordt het perceel afgesloten door een bijgebouw. De haakse achterbouw en het bijgebouw staan een meter van elkaar verwijderd en omsluiten een smalle binnenkoer.

---

⁴ Aan de loten in de Koningin Elisabethlaan was oorspronkelijk een erfdiensbaarheid verbonden. Bouwheren waren verplicht een voortuin aan te leggen die zowel aan de straatzijde als op de perceelsgrens werd afgesloten door smeedijzeren hekwerk dat door het gemeentebestuur moest goedgekeurd worden. Omwille van een verbreding van de straat tot 28 meter werden deze erfdiensbaarheden in 1929 door de overheid opgeheven omwille van het toenemend belang van het Sint-Pietersstation en bijhorende verkeer. (Stadsarchief Gent, private bouwaanvragen reeks G12, 1916/A/8 en bij het bouwdoos dossier bewaard formulier met richtlijnen *Gebouwen op te richten op de gronden aan de dienstbaarheid "non edificandi" onderworpen - Elisabethlaan.*)

⁵ Stadsarchief Gent, private bouwaanvragen reeks G12, 1939/E/3.

⁶ Stadsarchief Gent, private bouwaanvragen reeks G12, 1958/K/27.

1.3.2. Exterieur

Apotheek Baetslé is een rijwoning in beaux-artsstijl uit 1913-1914 van twee traveeën breed en drie bouwlagen hoog, onder een mansardedak (nok parallel aan de straat) met pannen (en leien aan de straatzijde). De **voorgevel** is volledig uitgewerkt in simili-pierre en kunststeen, boven een lage plint van blauwe hardsteen. De gevel bestaat uit twee ongelijke traveeën. De smalle linkertravee bevat de toegang naar het woongedeelte op de verdiepingen en wordt bekroond door een oeil-de-boeuf. De brede en licht uitspringende rechtertravee wordt verlengd in een klokgevel met een bekronend rondboogfronton waaronder zich een médaillon bevindt met voorstelling van een kelk en slang (vermoedelijk uitgevoerd in koper of brons), als verwijzing naar de oorspronkelijke functie als apotheek. Deze travee bevat tevens de winkelpui, met hierboven een driezijdige erker onder een balkon met metalen balustrade in geometrische vormgeving. De gevel wordt horizontaal geleed door lekdrempels ter hoogte van de verdiepingen en een uitkragende houten kroonlijst op klossen. Dubbele consoles met bekronende vaas markeren deze rechtertravee op de tweede verdieping en ter hoogte van de kroonlijst.

De gevelopeningen variëren per bouwlaag en bewaren het oorspronkelijke, houten schrijnwerk, met inbegrip van alle hang- en sluitwerk en beglazing. De korfboogvormige toegang op de begane grond bevat een beglaasde voordeur voorzien van smeedwerk met geometrische vormgeving. Boven de deur is een ovale oculus met glas-in-loodraam met voorstelling van een bloemenvaas. De licht verdiepte winkelpui is gevat in een korfboogvormige nis. De winkelpui bestaat uit de vitrine (links) met gebogen winkelraam naar de verdiepte toegangsdeur (rechts), gevat onder een gezamenlijk bovenlicht met kleine roede-verdeling en glas-in-loodramen. Het centrale médaillon bevat een voorstelling van een kelk met boek en slang, de traditionele apothekerssymbolen, omgeven door structuurglas. In de plint is een kelderraam met smeedwerk in geometrische vormgeving, gelijk aan deze van de erker. De verdiepte inkom wordt zenitaal verlicht door een daklicht met kleine roede-verdelingen, en bevat rechts een kleine vaste vitrinekast. De toegangsdeur is voorzien van een grote koperen deurgreep. De rechthoekige vensteropeningen van de eerste verdieping hebben ramen met gebogen tussendorpel en vaste bovenlichten voorzien van een centraal médaillon met vleugelstukken. Links bevindt zich een T-raam, rechts de driezijdige erker met enkele opendraaiende vleugels. De bovenlichten zijn ingevuld met veelkleurige glas-in-loodramen met gestileerde bloemmotieven, guirlandes en krans- en strikmotieven. Het strikmotief wordt tevens herhaald in de beeldhouwde festoenen op de tussenstijlen van de erker.

De korf- en rondboogvormige vensteropeningen op de tweede verdieping zijn bekroond met een doorlopende profilering met sluitstenen, respectievelijk console- en palmetvormig, met bloemenslingers. De ramen hebben vaste bovenlichten en een kleine roede-verdeling. Links bevindt zich een T-raam, rechts een dubbele vensterdeur met vaste flankerende zijlichten. De geveltop bevat een gelijkaardig raam met kleine roede-verdeling, doch zonder vast bovenlicht.

In de oksel van het hoofdvolume en de achterbouw bevindt zich de veranda, onder een lessenaarsdak (kunstleien).

De **achtergevel van het hoofdvolume** telt eveneens drie bouwlagen en twee traveeën. De bakstenen gevel is gecementeerd en voorzien van een simili-afwerking, en wordt bovenaan afgesloten door een eenvoudig geprofileerde houten kroonlijst. Twee brede en twee smalle getoogde vensteropeningen boven hardstenen dorpels refereren naar respectievelijk de brede travee met leefruimtes, en de smalle travee met de traphal. Het oorspronkelijke houten schrijnwerk bestaat uit vier- en tweedelige ramen met vaste bovenlichten met verticale verdelingen. Het oorspronkelijke raam van de veranda is wellicht vervangen of gedeeltelijk hergebruikt bij de uitbreiding van deze ruimte. Het huidige raam bestaat uit een vierdelig vensterraam met telkens dubbele bovenlichten tussen houten consoles die de daklijst schragen.

De **haakse achterbouw** is twee bouwlagen hoog en is drie (à vier) traveeën lang, onder verspringend plat dak. De gevel is voorzien van een cementering met simili-afwerking,

boven een vlak gecementeerde plint en een eenvoudige houten kroonlijst. De gevelopeningen op de begane grond en twee vensteropeningen op de verdieping zijn getoogd, de andere vensters op de verdieping zijn rechthoekig, alle met hardstenen dorpels. De begane grond bevat één groot raam met een vast bovenlicht en met gekleurd structuurglas onderaan, een beglaasde houten deur met roedeverdeling en een klein raam. Aan de achterzijde bevindt zich de houten deur naar het urinoir en de achterdeur (beide getoogde houten plankendeuren met driedelig deurvenster met ongekleurd structuurglas). De verdieping bevat twee kleinere ramen met driedelige/kleine roedeverdeling en twee grote zesdelige houten ramen/met zes onderverdelingen.

Het eenlaagse **bijgebouw achteraan** beslaat de volledige breedte van het perceel en telt twee traveeën, waarvan de tweede travee die uitgaat op de binnenkoer, wordt verlengd in een puntgevel. Het lessenaarsdak (met kunststofleien) wordt hierdoor doorbroken met het haaks zadeldak van deze puntgevel. De gevel heeft een identieke afwerking als de achterbouw, met name een cementering met simili-afwerking en een vlak gecementeerde plint. De overkragende dakrand is voorzien van een geprofileerde kroonlijst. De getoogde gevelopeningen boven hardstenen dorpels hebben een identieke vormgeving als deze van de achterbouw op de begane grond. De begane grond bevat twee identieke deuren en twee houten ramen met vast bovenlicht en onderaan gekleurd structuurglas. Ook in de puntgevel bevindt zich een gelijkaardig raam. Onder de puntgevel, tussen de deur en het venster, bevindt zich een kastkapel met een gipsen, beschilderd heiligenbeeld van de H. Antonius van Padua.⁷

1.3.3. Interieur

1.3.3.1. Indeling

Apotheek Baetslé is een **woonwinkelhuis** met een typische indeling.⁸ Op de begane grond bevinden zich een winkel- en bereidingsruimte in het hoofdvolume en dienstruimtes in de smallere achterbouw die een koer omsluit. De woonvertrekken bevinden zich op de verdiepingen en zijn toegankelijk via een afzonderlijke ingang op de begane grond. Momenteel is de woning opgesplitst in twee entiteiten. De begane grond en de kelder zijn afgesplitst van de rest van de woning, met uitzondering van de gang die toegang geeft tot de verdiepingen.

De **gelijkvloerse verdieping** van het hoofdvolume bestaat uit een winkelruimte aan de straatzijde (de voormalige apotheek) met aansluitend de voormalige bereidingsruimte van de apotheek. Naast beide ruimtes loopt een laterale gang die toegang geeft tot de hoofdtrap naar de verdiepingen. Via twee deuren heeft men rechtstreekse toegang van de gang naar zowel de apotheek als de bereidingsruimte. Beide deuren zijn heden tijdelijk dichtgemaakt omwille van de opsplitsing in twee entiteiten. De achterbouw is half zo breed als het hoofdvolume en bevindt zich aan de westzijde van het perceel. Deze bestaat op de begane grond uit een opeenvolging van dienstruimtes. De gang met de hoofdtrap loopt door in de achterbouw als 'dienstgang', maar maakt een insprong zodat men vanuit de gang geen zicht heeft op de dienstruimtes. Van hieruit heeft men toegang tot de keldertrap, die zich onder de hoofdtrap bevindt. Het tweede deel van de gang, de 'dienstgang' is heden afgesplitst door middel van een moderne deur ter hoogte van de keldertrap. De dienstgang loopt hierna verder langs een klein bureel ('parloir') en ten slotte een toilet. Het bureel is nu omgevormd tot kitchenette en de beglaasde wand die deze afscheidde van de gang is verwijderd. Het toilet is omgevormd tot een technische ruimte. Verder in de achterbouw bevindt zich de voormalige keuken en het schotelhuis. De opslagruimte naast het urinoir, die oorspronkelijk alleen van buitenaf toegankelijk was, is ook vanuit het schotelhuis toegankelijk en omgevormd tot toilet.

⁷ Schriftelijke informatie verkregen van Jan Klinckaert, expert religieus cultureel erfgoed, op 5 april 2019.

⁸ De ruimtes worden zo veel mogelijk met hun oorspronkelijke functie aangeduid. Hiervoor wordt verwezen naar het plan bij de bouwaanvraag uit 1913 (zie bijlage 5.4., afbeelding 9).

Een veranda maakt de verbinding tussen de bereidingsruimte van de apotheek en het eerste deel van de achterbouw. Zij staat in verbinding met de dienstgang met een beglaasde deurenwand en een aparte deuropening.

De hoofdtrap geeft via het eerste bordes toegang tot een toilet en de **verdieping van de achterbouw**. De studiekamer, het toilet en de badkamer die zich in deze achterbouw bevonden zijn omgevormd tot één grote moderne leefkeuken en een bergplaats.

De **drie verdiepingen van het hoofdvolume** volgen een gelijkaardige indeling, die gedeeltelijk overeenkomt met de indeling van de begane grond. Aan de achterzijde bevindt zich telkens de traphal en een aanpalende kamer die uitkijkt op de binnenkoer. De ruimte aan de straatzijde bestaat ofwel uit één grote kamer (eerste verdieping) ofwel is ze opgedeeld in twee kamers (tweede en derde verdieping). Op de eerste verdieping bevonden zich de woonruimtes (de eet- en woonkamer), daarboven de slaapkamers. Op alle verdiepingen zijn de kamers niet enkel verbonden met de overloop, maar zijn er ook deuren voorzien tussen de kamers. Onder het dak is nog een zolderruimte, toegankelijk vanuit de kamer aan de tuinzijde op de derde verdieping.

De **kelder** heeft dezelfde indeling als de tweede en derde verdiepingen, meer bepaald een kamer aan de achterzijde en twee kamers aan de straatzijde, aangevuld met een wijnkelder onder de veranda.

Het **bijgebouw** achteraan het perceel bestaat uit twee ruimtes die beiden toegankelijk zijn via de binnenkoer. Via de westelijke ruimte is er toegang tot de zolder.

1.3.3.2. Inrichting

De **vormgeving van het exterieur en interieur** is erg gelijkend en bepaalde vormelementen van de beaux-artsstijl worden consequent doorheen de woning hergebruikt. Net zoals het buitenschrijnwerk is het binnenschrijnwerk nagenoeg integraal bewaard, met inbegrip van het hang- en sluitwerk. Dit hang- en sluitwerk verschilt naargelang de ruimte en bestaat uit koperen of andere metalen elementen zoals deurkrukken en spanjoletten.

De vroegere **verkoopsruimte van de apotheek** is symmetrisch en voorzien van een kamerhoge houten lambrisering, vaste kastenwanden en centraal achterin de vaste toonbank. De onderzijde van de vaste kastenwanden bestaat uit gesloten kasten met daarboven telkens een lade. Het natuurstenen werkblad van de toonbank is vernieuwd en de achterbank ervan is dichtgemaakt. Aan de oostzijde en de toonbank zijn deze kasten voorzien van beglaasde deuren. Het bovendeel van de kastenwanden is minder diep en bestaat uit legplanken, en is aan de oostzijde voorzien van beglaasde deuren. De kastenwanden worden geritmeerd door decoratief uitgewerkte tussenstijlen en worden bekroond door een overkragende kroonlijst met meanderfries. De kastenwand en toonbank zijn verzorgd vormgegeven met decoratief houtsnijwerk met herhalende bloem- en bladmotieven. Zowel de gesloten als beglaasde kastdeuren hebben uitgespaarde hoeken met bloemmotieven.

In de lambrisering bevindt zich aan weerszijden een identieke korfboogvormige nis tussen ionische zuiltjes en met grisailleschilderingen in het boogveld. De schilderingen zijn gesigneerd door Constant Prosper Hoste en stellen telkens twee putti voor met attributen die verband houden met het apothekersambacht, zoals een vijzel, receptenboek en destilleerproces. Aan de oostzijde is de nis ingevuld met een spiegelwand, waar zich tot voor kort een beeld van een vrouwenfiguur met vijzel bevond (zie bijlage 5.4., afbeelding 26-27).⁹ Aan de westzijde betreft het een deur naar de aanpalende gang. De paneeldeur

---

⁹ Dit beeld bevond zich nog in de apotheek tijdens een plaatsbezoek door het agentschap Onroerend Erfgoed op 6 april 2017. Naar verluidt werd het beeld beschadigd tijdens verhuiswerkzaamheden, begin 2018. In apothekinterieurs komt vaak beelden voor van de Griekse godin Hygiea, een

heeft een deurvenster met kleine roedeverdeling en okerkleurig structuurglas. Centraal achterin is een grote korfboogvormige doorgang naar de bereidingsruimte. De natuurstenen vloer is vernieuwd.

Achter de apotheek bevindt zich de vroegere **bereidingsruimte van de apotheek** ("annexe-pharmacie" volgens de bouwplannen van 1913). Deze ruimte staat vooraan in verbinding met de apotheek via een open doorgang, aan de achterzijde met de veranda door twee beglaasde deuren, en aan de zijkant met de laterale gang door een enkele deur. Het interieur van deze ruimte werd in het verleden aangepast, waaronder het verwijderen van de vaste apothekerskasten en de schouwmantel. Deze ruimte bewaart de houten plankenvloer en het stucplafond met geprofileerde kooflijst en uitgespaarde hoeken met bloemmotieven. In de noordwestelijke hoek bevindt zich een schacht van de dienlift, toegankelijk vanuit de achterliggende dienstgang. De twee beglaasde deuren naar de veranda hebben onder- en bovenaan een kleine roedeverdeling en zijn ingevuld met glas-in-loodramen. Onder- en bovenaan zijn guirlande en strikmotieven afgebeeld. Centraal bevindt zich een ovalen medaillon met twee verschillende afbeeldingen in gebrandschilderd glas, beide gesignd door P.C. Hoste. De glasramen vermelden "Artsenijkundige naar D. Teniers" en "Dorps-dokter naar Adr. Brouwer". De deur naar de gang heeft dezelfde vormgeving als deze in de winkelruimte, met name een paneeldeur met een deurvenster met kleine roedeverdeling en okerkleurig structuurglas.

De achterliggende **veranda** staat via een beglaasde wand in verbinding met de dienstgang en geeft uit op de binnenkoer. De veranda wordt zenitaal verlicht door middel van een daklicht met afgeschuinde hoeken, ingevuld met wit structuurglas en een omboordend bloemenmotief van glas-in-lood. Het stucplafond heeft eveneens afgeschuinde hoeken. Er ligt een parketvloer in visgraatmotief met dubbele omboording. De geprofileerde raam- en deuroplijstingen zijn verbonden met de lambrisering, die slechts gedeeltelijk bewaard bleef. Volgens bouwsporen die aan het licht kwamen tijdens de recente verbouwwerken was deze ruimte oorspronkelijk ook aan de oostelijke zijde voorzien van een lambrisering (zie bijlage 5.4., afbeelding 23) die aansloot bij de schouwmantel. De schouwmantel in de zuidoostelijke hoek is aan de binnenzijde bekleed met een bruine en okerkleurige betegeling in dambordpatroon. De beglaasde wand bestaat uit drie deuren, waarvan twee vaste elementen en één opengaande deur. Deze paneeldeuren hebben een kleine roedeverdeling en zijn ingevuld met vlak glas. De aanpalende deur naar de gang heeft dezelfde vormgeving maar is ingevuld met wit structuurglas. Boven deze deur is een medaillon bewaard met portret van Frans de Potter.

In **de gang met de hoofdtrap** bleef de oorspronkelijke interieurafwerking bewaard. Er ligt een witte mozaïekvloer met waaiermotief binnen een decoratieve boord met zwart meandermotief en een rode band. De wanden zijn vlak bepleisterd. Het stucplafond heeft een zeer eenvoudige kooflijst en wordt opgedeeld door een balk op consoles. Aan de voordeur is een sas gemaakt met een beglaasde wand bestaande uit een dubbele deur met vast bovenlicht, alle met een kleine roedeverdeling. De deuren naar de vroegere apotheek en de bereidingsruimte zijn omlijst en voorzien van supraporta's met guirlandes tussen vleugelstukken onder een kroonlijst. Deze deuren zijn afgesloten met een tijdelijke houten invulling.

De houten bordestrap heeft een zuilvormige trappaal en trapspijlen met acanthusbladeren, beide van hout, met een beschilderde brons-patine en loopt door tot aan de derde verdieping. De keldertrap bevindt zich onder deze hoofdtrap en wordt afgesloten door een met structuurglas beglaasde tussenwand en deur.

Achter de trap bevindt zich een vaste ondiepe kast (die reeds op het bouwplan werd weergegeven) en een nis voor de dienlift naar de eetkamer op de eerste verdieping. Deze nis en de bovenhangende verdiepingaanwijzer is momenteel dichtgemaakt.

---

vrouwenfiguur met slang. Bij Apotheek Baetslé werd kennelijk geopteerd voor een andere afbeelding van een vrouwelijke figuur, met vizel.

In **de achterbouw** bewaren de voormalige dienstruimtes (keuken, schotelhuis en opslagruimte naast het urinoir) de oorspronkelijke keramische tegelvloer.¹⁰ Ook de parloir en het toilet bewaren nog dezelfde mozaïekvloer als in de aanpalende gang. De veelkleurige tegels hebben een ruitvormig motief met omlopende boord met palmetmotief. De wanden van deze voormalige dienstruimtes zijn bekleed met een grotendeels bewaarde functionele witte betegeling met bovenrand met blauw meandermotief, boven een bruine plint. De betegeling werd verscholen achter valse wanden omwille van de slechte toestand van sommige delen van de betegeling. Deze wandbetegeling is zichtbaar en in goede toestand in de voormalige opbergruimte (nu toilet) en het naastgelegen urinoir. Een oorspronkelijke paneeldeur is hergebruikt tussen de voormalige keuken en het toilet.

Het eerste bordes van de hoofdtrap is bevloerd met een visgraatparket en wordt verlicht door een daklicht met roedevedelingen. Zowel de deur naar de achterbouw als de lambrisering zijn voorzien van spiegels. De deur is bekroond met een identieke supraporta als in de gang op de begane grond. De paneeldeur naar het toilet is voorzien van een bovenlicht.

De interieurinrichting van de **verdieping van de achterbouw** bestaat uit een moderne keuken en heeft geen erfgoedwaarde.

Aangezien de woon- en eetkamer zich bevonden op **de eerste verdieping** werd deze verdieping rijkelijk aangekleed. Zo hebben alle ruimtes op deze verdieping een parketvloer: in een visgraatmotief met dubbele omboording in de eetkamer, net zoals in de bereidingsruimte van de apotheek, en in een ruitmotief in de woonkamer en op de overloop. De paneeldeuren op deze verdieping zijn voorzien van bovenlichten met centraal een ovale raam met geslepen glas en met verzorgd koperen hang- en sluitwerk.

De woonkamer aan de straatzijde is bijzonder rijk gedecoreerd en fungeerde als pronksalon. De wanden zijn bekleed met een kamerhoge lambrisering met fijn houtsnijwerk in eenzelfde vormgeving als in de apotheek en met vergulde accenten. De wanden worden geritmeerd door een lage plint en omlijste panelen tussen penanten, onder een kooflijst met guirlandes. De panelen met uitgespaarde hoeken zijn voorzien van een wandbespanning met blauwgrijze zijdedamast met bloemmotief. Centraal aan de zuidwestelijke zijde bevindt zich een spiegelpaneel in een korfboogvormige nis met sluitstuk, bloemmotieven in de zwikken en voor de spiegel overhangende bloemenslingers. Aan de overzijde bevindt zich de schouwmantel van witte marmer, met overeenstemmende vormgeving van blad- en bloemmotieven en een meanderfries. De schouwboezem is bekleed met een kleinere spiegel met identieke omlijsting. Hierboven bevindt zich een paneel met uitgespaarde hoeken en een ovaal medaillon met een schilderij gesigeneerd door C. P. Hoste en gedateerd 1915. In een vergulde omlijsting wordt een pastoraal motief voorgesteld van een jongeman met blokfluit en een zingende vrouw die een luit bespeelt. De twee dubbele deuren naar de overloop en eetkamer zijn bekroond met supraporta's met vergulde laurierkransen. Aan de straatzijde bevindt zich de erker en één venster, beide omkaderd door overgordijnen met hetzelfde motief als de wandbespanning. Hun exacte ouderdom is onduidelijk en moet worden bepaald door verder onderzoek. Er zijn twee oorspronkelijke houten radiatorkasten. Het interieur van de woonkamer wordt afgewerkt door een indrukwekkend stucplafond met een centraal ovale middenveld, bloemen in de hoeken en diverse lijsten met parel- en bladmotieven. Het centraal ovale middenveld is vlak overschilderd, maar bevatte mogelijk een beschildering.

De eetkamer heeft vlak bepleisterde wanden en is voorzien van een stucplafond met eenvoudige kooflijst en profileringen. Aan het raam bevindt zich een radiatorkast. Aan weerszijden van de dubbele deur naar de woonkamer zijn rondboogvormige nissen met geprofileerde houten omlijstingen. In de noordwestelijke hoek van deze kamer bevindt zich

---

¹⁰ De tegels werden geproduceerd door de Franse tegelfabriek *Simons & Cie* uit *Le Catteau* (Bron: Schriftelijke informatie verkregen van Mario Baeck, tegelexpert, op 25 maart 2019).

de bovenzijde van de dienlift. Het is een functioneel vormgegeven vast meubel, waarvan het binnenwerk integraal bewaard bleef. Aan een metalen radarwerk met katrolsysteem hangt een houten kist met drie legplanken.

Op **de tweede verdieping** bevinden zich een slaapkamer aan de achterzijde en een slaapkamer en aanpalende badkamer aan de straatzijde. Beide slaapkamers zijn verbonden met een deur. De slaapkamer aan de straatzijde geeft via een vensterdeur toegang tot het balkon boven de erker. Op deze verdieping ligt een plankenvloer. De paneeldeuren zijn voorzien van een bovenlicht met kleine roedeverdeling en structuurglas. De plafonds hebben eenvoudige geprofileerde kooflijsten en kleine rozetten. De kamer aan de achterzijde heeft een schouwmantel van grijze marmer. Op de overloop bevindt zich een korfboogvormige nis met daarachter een vaste kastenwand. Het onderste deel bestaat uit twee paneeldeuren met profileringen en gelijkaardige bovenlichten met kleine roedeverdeling en structuurglas. Het bovenste deel wordt afgesloten door twee gesloten deuren.

Op **de derde verdieping** bevinden zich een slaapkamer aan de achterzijde en een slaapkamer en aanpalende badkamer aan de straatzijde. Alleen de twee kamers aan de straatzijde zijn onderling verbonden. Deze deur is echter vernieuwd. Ook op deze verdieping ligt een plankenvloer. De ruimtes worden afgesloten door paneeldeuren met profileringen. Wanden en plafonds zijn vlak bepleisterd. In de kamer aan de straatzijde bevindt zich één houten schouwmantel met eenvoudige consoles. Op de overloop bevindt zich één grote vaste wandkast met drie beglaasde deuren.

De **kelder** is toegankelijk via een houten steektrap onder de hoofdtrap. De onbeschilderde trap heeft een houten trappaal en een balustrade met trapspijlen. Er ligt een vloer van okerkleurige keramische tegels. De wanden zijn vlak bepleisterd of bestaan uit beschilderde baksteen. De ruimtes aan de straatzijde en de wijnkelder zijn overwelfd door troggewelven (parallel aan de straat), de overige plafonds zijn vlak bepleisterd. De tussendeuren kregen een verzorgde imitatiehout-beschildering, zijn voorzien van bovenlichten met structuurglas en bewaren hun metalen hang- en sluitwerk. De wijnkelder is door een houten hekken opgedeeld in twee wijnkelders, waarvan één met gemetste wijnrekken. Twee plankendeuren met grendels sluiten de wijnkelders af. Aan de achterzijde bevindt zich een getoogd houten raam dat oorspronkelijk in verbinding stond met de binnenkoer als een half verzonken kelderraam. Bij de uitbreiding van de veranda werd dit raam aan de buitenzijde ingemetseld. Aan de straatzijde, ter hoogte van de voordeur, bevindt zich een stookolietank.

Het interieur van **het bijgebouw** achteraan is functioneel en sober. Er ligt een okerkleurige keramische tegelvloer, de wanden zijn vlak bepleisterd. Vensters en deuren hebben eenvoudige omlijstingen. Vanuit de linkse kamer geeft een houten steektrap toegang tot de zolder. Deze trap wordt afgesloten met een plankendeur. De zolder heeft een plankenvloer. Het urinoir is betegeld.

In de vroegere verkoopruimte van de apotheek is een **winkelladder** bewaard die hoort bij de apotheekinrichting en die weerhouden is als cultuurgoed. Op de zolder van het hoofdgebouw wordt ook een wandkast bewaard die hoogstwaarschijnlijk afkomstig is vanuit de bereidingsruimte van de apotheek, naast de verdwenen schouwmantel (zie bijlage 5.2., afbeelding 75 en bijlage 5.4., afbeelding 19).¹¹ Daarnaast liggen op de zolder nog verschillende gedemonteerde houten onderdelen die mogelijk deel uitmaakten van het oorspronkelijk interieur van de verkoop- of bereidingsruimte. De exacte herkomst van deze onderdelen moet echter worden onderzocht. De vormgeving en kleurstelling komt overeen met deze in de apotheek. Het betreft enkele deuren, lijstwerk en planken. Deze gedemonteerde onderdelen kunnen dienen als recuperatiemateriaal bij een restauratie en

---

¹¹ De indeling van deze legplanken komt overeen met de gedemonteerde kast op de zolder.

waardevol zijn voor kleurenonderzoek en bouwhistorisch onderzoek voor dit pand. Hetzelfde geldt voor de losse deur die bewaard wordt in de gang op de begane grond.

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens plaatsbezoeken op 6 april 2017 en op 16 januari en 12 februari 2019. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

Behoudens verborgen gebreken, bevindt het gebouw zich in een goede bouwfysische toestand, met uitzondering van enkele kleinere zaken. Zo heeft het schrijnwerk in de voorgevel dringend nood aan onderhoud.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

2.1.1. Historische waarde¹²

Apotheken behoren tot de oudste instellingen en openbare ruimten van de Europese stadscultuur. In Vlaanderen dateren de oudste apotheken (die niet verbonden waren aan een religieuze instelling) uit de 13de eeuw. Doorheen de eeuwen verwierven ze hun autonomie ten aanzien van verwante beroepsgroepen (zoals de meer algemene drogisten en de meer esoterische alchemisten) door nadruk te leggen op hun wetenschappelijke expertise. Een belangrijk keerpunt hierbij was de erkenning van het beroep met een universitaire opleiding in 1849. In het Frans bracht dit zelfs een taalkundige ommekeer teweeg, van *apothicaire* naar *pharmacies*.

Apothekers namen eeuwenlang niet alleen de verkoop maar ook de bereiding van geneesmiddelen voor hun rekening, wat zich zeker vanaf de 15de eeuw vertaalde in de typische indeling in een verkoops- en bereidingsruimte. Deze praktijk veranderde ingrijpend tijdens het interbellum door de industrialisering van de medicijnenproductie. Waar de eigen bereidingen in 1914 nog ongeveer 80 % van de verkoop in de apotheek uitmaakten, was dit rond het midden van de 20ste eeuw gedaald tot amper 2 %. De invloed op de planindeling van de apotheken was echter ingrijpend, zeker vanaf de jaren zestig, met meer ruimte voor verkoop, in het bijzonder van de steeds toenemende parafarmacie, ten koste van de bereidingsruimte. Apotheek Baetslé is een getuige van de traditionele, ambachtelijk-wetenschappelijke apotheker die zijn bloeiperiode kende tussen het midden van de 19de eeuw en de Eerste Wereldoorlog.

Een onderzoek uit 2009 naar de erfgoedwaarde van de 57 apotheken in de Brusselse vijfhoek stelde dat vijf apotheken beschermenswaardig waren. Alle vijf dateerden uit de belle époque en hun oprichting was vaak gelieerd aan de grote stedenbouwkundige werken uit die periode.¹³ Apotheken zijn traditioneel immers gevestigd op strategische locaties in de stad en weerspiegelen op die manier de **socio-economische en stedenbouwkundige evolutie van de stad**. Ook Apotheek Baetslé werd opgetrokken in het hart van een nieuwe wijk die zich begin 20ste eeuw ontwikkelde ten noorden van het Sint-Pietersstation (1912) en waarvoor de Wereldtentoonstelling van 1913 als katalysator diende (zie bijlage 5.4., afbeeldingen 3-6). Dat heel wat oorspronkelijke bebouwing in deze stationswijk en in de

---

¹² Voor algemene informatie over de geschiedenis van de apotheek werd gesteund op: LE POLAIN DE WAROUX 2009, 6-58.

¹³ LE POLAIN DE WAROUX 2009, 83-113.

directe omgeving van Apotheek Baetslé (Koningin Elisabethlaan) bewaard bleef, verleent het pand een hoge contextwaarde.

Tot aan het midden van de 19de eeuw had dit gebied (Sint-Pieters-Aaigem) nog een relatief landelijk karakter, net zoals de meeste gebieden die buiten de middeleeuwse stadsomwalling waren gelegen. Vanaf 1860 werd met de sloop van deze omwalling de aanzet gegeven voor een stedenbouwkundige ontwikkeling met verregaande gevolgen die het stedelijk weefsel van Gent tot op vandaag bepalen.¹⁴ De stadsomwallingen maakten plaats voor brede met bomen beplante boulevards en het rurale hinterland werd ontgonnen. Er ontstonden nieuwe stadswijken waarvan de aanleg in sommige gevallen werd geënt op de bestaande ruimtelijke context, doch in andere gevallen volledig op de tekentafel van de stadsingenieur werd geconcipeerd. Het ambitieuze ontwerp voor de urbanisatie van Sint-Pieters-Aaigem betekende een totaal nieuwe ruimtelijke structuur voor dit gebied, met grote boulevards die dwars doorheen voormalig landbouwgebied sneden. De belangrijkste oude buurtwegen bleven echter behouden, al dan niet verlengd of ingekort, waaronder de Smidsestraat, de Meersstraat, de Patijntjesstraat en de Loostraat.¹⁵ Deze nieuw aangelegde wijk had een uitgesproken burgerlijk karakter, in tegenstelling tot de noordelijke stadsdelen die voorbehouden waren voor industrie en arbeidershuisvesting.

De Koningin Elisabethlaan is gelegen in het gebied ten westen van de Kortrijksesteenweg, een belangrijke historische invalsweg naar de stad vanuit het zuiden.¹⁶ Die steenweg vormde oorspronkelijk de westelijke aflijning van de voormalige Hollandse citadel die tijdens het laatste kwart van de 19de eeuw werd geurbaniseerd, met de aanleg van het Citadelpark en de aflijnende straten.¹⁷ Het zuidelijke gedeelte van de voormalige citadel werd vervolgens omstreeks 1890-1900 aangesneden, met de aanleg van de Parklaan en de Fortlaan vanaf 1892.¹⁸ Ook de eerste plannen voor een "gezondmaking" van de aangrenzende Sint-Pieters Aaigemwijk met aanleg van een nieuw station (Gent-Sint-Pieters) dateren van 1892 maar zouden de daaropvolgende jaren nog meermaals wijzigen.¹⁹ Op de gemeenteraad van 5 september 1901 werden plannen voor de urbanisatie van deze wijk voorgesteld die grotendeels gevolgd werden bij de uitvoering.²⁰ Centraal stond een brede, gebogen laan die het Citadelpark ter hoogte van het Parkplein zou verbinden met de Godshuizenlaan. Het betreft de huidige Koningin Astridlaan – Koning Albertlaan – Groot-Brittanniëlaan. Het nieuwe plan voorzag ook een sanering van de buurtwegen die door deze laan zouden doorsneden worden, het rechte trekken van de bedding van de Leie, een verbinding tussen het Parkplein waar het oude station zich bevond en het nieuwe station Gent-Sint-Pieters (de Prinses Clementinalaan), een groot plein voor het nieuwe station (het Koningin Maria Hendrikaplein) en een nieuwe doorsteek van dat plein naar de Kortrijksesteenweg (de Koningin Elisabethlaan).²¹

De aanleg van het Koningin Maria Hendrikaplein en de aanpalende straten, waaronder ook de Koningin Elisabethlaan, werd hoofdzakelijk gerealiseerd in 1912-1913.²² Het *Verkavelingsplan der te koopende gronden, gelegen Elisabeth Laan, Van Monckhoven, Loo, Heyststraten en Albrecht laan* dat stadsingenieur Victor Compijn opstelde voor de Koningin Elisabethlaan en omgeving werd goedgekeurd in de Gentse gemeenteraadzitting van 26

¹⁴ LAPORTE 1992, 251-2563.

¹⁵ BALLIU 1987, 79.

¹⁶ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *Kortrijksesteenweg*.

¹⁷ Volgens gemeenteraadsbesluit van 5/10/1874, bestendigd in het Koninklijk Besluit van 27/05/1875 betreffende de inrichting van het Citadelpark (Bron: Universiteit Gent, Fonds Vliegende Bladen, HFI.C.146, *Chemins de Fer de Gand*).

¹⁸ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *Parklaan* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/103319> (geraadpleegd op 22 maart 2019).

¹⁹ Zie bijvoorbeeld BRAUN 1889: s.p.

²⁰ COENE 2010, 7.

²¹ BALLIU 1987, 91-92.

²² De percelen in de Koningin Elisabethlaan werden samen verkaveld met de noordelijke pleinwand van het Koningin Maria Hendrikaplein, en een deel aan de noordzijde van de Koningin Astridlaan. Beide waren toen nog onderdeel van de Koning Albertlaan (of *Albrecht Laan*). Ook enkele panden aan de Van Monckhovenstraat, de Heyststraat en de Loostraat waren onderdeel van deze verkaveling.

juli 1909 (zie bijlage 5.4., afbeelding 7). Bestaande straten of buurtwegen werden rechtgetrokken, verbreed en opgenomen in het nieuwe stratenplan voor de wijk, zoals de Loostraat die de nieuwe Koningin Elisabethlaan in het midden doorkruiste. Een extra verbinding naar de Smidsestraat werd toegevoegd door de aanleg van de Heyststraat (huidige benaming: Knokkestraat). De Koningin Elisabethlaan vormde de kortste verbinding van het station naar het stadscentrum en was van in het begin voorzien van een tramverbinding die tot op heden een belangrijke rol speelt. Omwille van deze doorgangsfunctie bleek de laan ideaal voor handelsactiviteiten en er werden dan ook heel wat woonwinkelhuizen opgericht, evenals horeca, voornamelijk op de hoekpercelen.²³

2.1.2. Architecturale waarde

2.1.2.1. Type: woonwinkelhuis (apothek en burgerwoning)

Apotheek Baetslé is een representatief en herkenbaar voorbeeld van een belle époque **woonwinkelhuis** met een typische indeling. In het hoofdvolume bevinden zich op de begane grond de commerciële ruimtes. De woonvertrekken bevinden zich boven (woon- en eetkamer op de eerste verdieping, nachtgedeelte op de tweede en derde verdieping) en zijn toegankelijk via een afzonderlijke ingang op de begane grond. De dienstruimtes situeerden zich in de achterbouw. Ook de bijhorende inrichting van het woongedeelte bleef bewaard met een rijke aankleding die versobert per verdieping naar boven toe en met kenmerkende voorzieningen zoals een dienlift. De ensemblewaarde van het pand is heel hoog: zowel de winkelpui als het winkelinterieur, de voorgevel, de woongedeelten, de dienstruimtes en de bijgebouwen zijn bewaard.

De detailhandel zoals die vandaag ook nog bestaat, ontstond vanaf het midden van de 19de eeuw, met uitzondering van enkele voorlopers waarvan juist de apotheek wellicht de belangrijkste is. Een als monument beschermd voorbeeld hiervan is **apothek** Van Venckenray uit 1704 aan Markt 45 in Maaseik. Het is echter pas met de industrialisatie en het ontstaan van een burgerij dat gespecialiseerde winkels meer algemeen verspreid raken. Als tegenhanger van deze burgerlijke winkels ontstonden in het laatste kwart van de 19de eeuw coöperatieve winkelverenigingen zoals Vooruit in Gent met ook heel wat volksapotheken.²⁴ Binnen de winkels vormen apotheken echter een aparte categorie, niet alleen omwille van hun lange geschiedenis, maar ook omwille van hun enigszins aparte statuut. Een apotheek is in juridische zin geen winkel maar een vrij beroep en mag bijvoorbeeld niet participeren aan commerciële acties.²⁵ Deze ambigue positie, tussen commercie en medische dienstverlening, heeft ook invloed (gehad) op het ontwerp en het behoud van apotheken in het algemeen.

De gevelarchitectuur van apotheken sluit aan bij die van andere luxueuze winkeltypes: vrij rijkelijk uitgewerkt en aansluitend bij de overheersende stijlstromingen. Vanaf midden 19de eeuw tot de Eerste Wereldoorlog was dit voornamelijk het neoclassicisme en de Beaux-artsstijl (zoals bij de apotheek Baetslé), vanaf de jaren 1880 aangevuld met de neo-Vlaamse renaissancestijl en rond de eeuwwisseling ook met de art nouveau en een meer regionalistisch geïnspireerde historiserende vormgeving.²⁶ Wat de stijl van het apotheekinterieur betreft, werden er ook naar gelang de periode, locatie en smaak van de eigenaar, verschillende stijlen toegepast. Tot de Eerste Wereldoorlog waren dit voornamelijk het neoclassicisme en de neo-Vlaamserenaissance-stijl en eerder uitzonderlijk ook de art nouveau.²⁷ Een typisch aspect van apotheekinterieurs (ook bij apotheek Baetslé) is de aanwezigheid van zowel een verkoopruimte als een

---

²³ Stadsarchief Gent, PLADS-2003-312. Verslag gemeenteraadszitting van 19/07/1909 – Stadsgronden der Elisabethlaan – Verkaveling en instelprijzen.

²⁴ BOGAERT, LANCLUS & DESEYN 1982, 12-16.

²⁵ SIMOENS 2011, s.p.

²⁶ BOGAERT, LANCLUS & DESEYN 1982, 23, 27, 30 en 39-40.

²⁷ In Helsinki bijvoorbeeld werden rond de eeuwwisseling meerdere apotheken opgetrokken in Jugendstil (EHRSTRÖM 2003, 64-65).

bereidingsruimte.²⁸ Verder worden apotheekinterieurs vaak gekenmerkt door de hoge afwerkingsgraad: ambachtelijk en met gebruik van duurzame, traditionele materialen, wat samenhangt met de continuïteit en het prestige die lange tijd kenmerkend waren voor dit beroep. Ook bij apotheek Baetslé is dit het geval. Het typische apotheekmeubilair (zeker vanaf midden 19de eeuw) bestaat uit houten kasten met onderaan kleine lades en bovenaan rekken voor potten, en een toonbank met daarop ondiepe, lage kasten die een afscheiding vormen tussen apotheker en cliënt.²⁹

Ten slotte zijn in het interieur en op de gevel van apotheken vaak heel wat symbolische of historische verwijzingen naar dat beroep terug te vinden: het hert (omdat uit bepaalde lichaamsdelen van het hert medicamenten werden bereid, en omdat het vliegend hert een traditioneel symbool was van alchemisten³⁰), Hypocrates (geneeskunde), Mercurius (alchemie) en Hygieia (de godin van de gezondheid die uitgebeeld wordt door een slang rond een drinkschaal). Ook oude apothekersattributen zoals de mortier met vijzel, een lezenaar voor het apothekersboek en apothekerspotten in keramiek of glas zijn vaak terug te vinden in apotheken en zijn geëvolueerd van functionele naar symbolische objecten. Dit is ook het geval bij apotheek Baetslé: de klokgevel en het bovenlicht van het winkelraam tonen een afbeelding van Hygieia (een kelk en een slang), in de verkoopruimte bevinden zich grisailleschilderingen van putti met attributen die verband houden met het apothekersambacht, zoals een vijzel, receptenboek en destilleerproces, en de glasramen in de deuren van de bereidingsruimte naar de veranda tonen twee medische schilderijen: "Artsenijkundige" van David Teniers en "Dorpsdokter" van Adriaan Brouwer.

Al in 1982 werd in een artikel over winkelpuien in Gent gesteld dat het noodzakelijk was een aantal winkelpuien al of niet met hun interieur, te beschermen als monument om hun behoud te verzekeren.³¹ Apotheekinrichtingen bleven in vergelijking met andere winkels lange tijd goed bewaard, waarschijnlijk omwille van de waardevolle en vaak luxueuze interieurs en de relatief beperkte veranderingen die het beroep tot vrij recent onderging waardoor ze minder onderhevig waren aan modernisering.³² Vooral 19de- en vroeg 20ste-eeuwse apotheken (zoals Apotheek Baetslé) zijn relatief goed bewaard.³³ Anderzijds zijn de laatste decennia toch heel wat historische apotheken verdwenen omdat het beroep, na eeuwenlange stabiliteit, onderhevig is aan een ingrijpende evolutie (van prestige en ambachtelijkheid naar laagdrempelige commercie en zelfbediening). Dat dit vaak veel weerstand oproept, geeft aan dat het behoud van deze interieurs maatschappelijk gedragen is.³⁴

Onder invloed van publiek protest is men op verschillende plaatsen in actie gekomen om de zeldzame overblijvende oude apotheken te behouden, in Finland bijvoorbeeld door het toekennen van fiscale voordelen.³⁵ Ook in Barcelona genieten historische apotheken, net zoals andere historische winkelinterieurs en -puien, een bijzondere aandacht.³⁶ In Vlaanderen bevat de inventaris van het bouwkundig erfgoed momenteel 125 apotheken waarvan 32 als monument beschermd zijn. Bij 12 hiervan, hoofdzakelijk uit de 19de eeuw, omvat deze bescherming ook het originele apotheekinterieur. Dit is iets meer dan de helft van de 21 winkelinterieurs die vóór 2018 beschermd waren. Ook het lopende onderzoek naar winkelinterieurs omvat ruim een kwart apotheken (6 op 22).

---

²⁸ Voor een algemene bespreking van apotheekinterieurs werd gesteund op DECLERCQ & GILTE 2017, 8-9 en EHRSTRÖM 2003, 64-65.

²⁹ LE POLAIN DE WAROUX 2009, 38; 42-43.

³⁰ BOGAERT, LANCLUS & DESEYN 1982, 23.

³¹ BOGAERT, LANCLUS & DESEYN 1982, 40.

³² DECLERCQ & GILTE 2017, 17.

³³ Voorbeelden zijn Apotheek Van Der Linden, °1838 en vroege 20ste eeuw (Annonciadenstraat 21, Gent), Apotheek, °1876 (Oudburg 21, Gent), Apotheek Breckpot, °1896 (Esplanadeplein 20, Aalst), Apotheek Baes, °1899 (Statiestraat 15, Berchem), Apotheek Renneboog, °1900 (Nieuwstraat 9, Aalst), Apotheek Dryepontd, °1901 (Wollestraat 7, Brugge), Apotheek Vanhoof, °1907 (Langestraat 96, Borgerhout), Apotheek Maus, °onbekende datum (Lange Leemstraat 74, Antwerpen) (bron: DECLERCQ & GILTE 2017, 8-9).

³⁴ SMITZ 2018: s.p.

³⁵ EHRSTRÖM 2003, 64-65.

³⁶ LE POLAIN DE WAROUX 2009, 100-103.

2.1.2.2. *Beaux-artsstijl*

Het pand is een representatief en herkenbaar voorbeeld van de beaux-artsstijl. Deze architectuurstroming ontstond uit het onderwijs aan de Franse *Ecoles des Beaux Arts* en wordt gekenmerkt door reminiscenties aan de grote Franse architectuurstijlen uit de 18de eeuw: classicerende barok, rococo en classicisme. Het gaat om rijk en zorgvuldig gedecoreerde gevels in natuursteen en/of simili of in combinatie met baksteen. Borstweringen en poorten worden fraai uitgewerkt in smeedwerk. De stijl wordt gedateerd in de periode 1875-1930.³⁷ Apotheek Baetslé heeft bovendien een hoge ensemblewaarde omdat zowel winkel als woonhuis, en zowel exterieur als interieur gerealiseerd zijn in een gelijkaardige vormgeving. Terugkerende motieven en patronen zijn palmet, meander, uitgespaarde hoeken met bloemmotieven, strikmotieven, guirlandes, bloem gevat in een vierkant, bloem- en bladmotieven. En deze worden aangewend in uiteenlopende materialen en technieken zoals het houtsnijwerk van de lambrisering, deuren, kasten, het marmer van de schouwmantels; het glas-in-lood en het natuurstenen parement van de voorgevel. Ook de contextwaarde is relatief hoog door de aanwezigheid van heel wat contemporaine architectuur, voornamelijk in beaux-artsstijl, in de directe omgeving (Koningin Elisabethlaan) en in de stationswijk.

2.1.2.3. *Betrokkenen: architect-aannemer Jules Goossaert en de stedelijke overheid*

Ontwerper van Apotheek Baetslé is Gentenaar **Jules Goossaert** (in 1913 gevestigd in de Lange Boomgaardstraat 25) waarvan slechts twee andere woningen naar zijn ontwerp gekend zijn: een art nouveaugetinte rijwoning uit 1908 aan de Meersstraat 133 en een villa in cottigestijl uit 1912 aan de Patijntjestraat 185, allebei ook gelegen in de wijk tussen de spoorweg en de binnenstad, en opgenomen in de inventaris van het Bouwkundig Erfgoed. Jules Goossaert is een voorbeeld van een **aannemer-architect**, een actor die heel bepalend was in deze periode, met in Gent onder andere ook Jacob Gustaaf Semey (1864-1935) en Charles Van Driessche (1874-1955). Zij realiseerden het onder andere door Paul Hankar bepleitte concept van de 'Kunst in de straat' door in de nieuw verkavelde wijken en straten burgerhuizen op te trekken met gevarieerde, eclectische en rijkelijk gedecoreerde gevels, zoals ook de Apotheek Baetslé.³⁸

Omwille van het belang van de Koningin Elisabethlaan als rechtstreekse verbinding tussen het Sint-Pietersstation en het stadscentrum, drongen ook de stedelijke commissies van Financiën en Werken er bij de goedkeuring van de verkaveling in 1909 op aan "dat het College zou trachten aan deze straat een schilderachtig uitzicht te geven, tevens waardig van het belang onzer stad. (...) moet men nochtans denken aan de perspectief van deze volstrekt rechte straat. De verscheidenheid der vormen alsook de afwisseling der goed in harmonie gebrachte vormen zijn de noodzakelijke voorwaarden om aan de straat een belangwekkend uitzicht te geven. Het College zou streng moeten zijn voor de plan der voorgevels."³⁹ Dit lijkt er op te wijzen dat ook de **stedelijke overheid** een rol gespeeld heeft in de gevelarchitectuur van dit pand en de andere in deze straat. Het illustreert aldus de rol van de stedelijke overheid in het ontwerp van private gebouwen en van een esthetisch straatbeeld.

2.1.3. Artistieke waarde

De artistieke waarde van het pand berust in de eerste plaats op de inbreng van de schilder Constant-Prosper Hoste (1873-1917). De twee grisailleschilderingen in de verkoopruimte, het ontwerp van de twee glasramen voor de deuren van de bereidingsruimte naar de veranda en het schilderij in de woonkamer (gedateerd 1915) en het portret van Frans De

³⁷ S.N. s.d.: *Beaux-artsstijl* [online], https://thesaurus.onroerenderfgoed.be/conceptschemas/STIJLEN_EN_CULTUREN/c/32 (geraadpleegd op 5 april 2019).

³⁸ HOOFT 1997, 155-156 en 182.

³⁹ Stadsarchief Gent, PLADS-2003-312. Verslag gemeenteraadszitting van 19/07/1909 – Stadsgronden der Elisabethlaan – Verkaveling en instelprijzen.

Potter (Remi Baetslés schoonvader) in de veranda vormen de enige gekende interieurdecoraties van zijn hand. Mogelijk was de volledige zone boven de lambrisering in de veranda beschilderd en had deze kamer een volledige aankleding in neo-Vlaamse-renaissance of een andere historiserende stijl. Hoste volgde les aan de academie en werd vooral geschoold door Louis Tytgadt (1841-1918). Zijn schilderijen (vooral van bloemen, landschappen en portretten) worden beoordeeld als academisch maar technisch kwalitatief. Ook als privéleraar tekenen eiste hij van zijn leerlingen een secure beheersing van de techniek. Hij stelde regelmatig tentoon (onder andere op de werelddtentoonstelling van Gent in 1913) en hij ontwierp affiches (ook onder andere voor de werelddtentoonstelling van 1913). Eén van zijn meest bekende werken is een zelfportret, werkend aan het portret van zijn vriend apotheker Remi Baetslé. Net zoals Baetslé en Frans De Potter, kan Hoste gesitueerd worden in het Vlaamsgezinde milieu.⁴⁰

De glasramen in de bereidingsruimte die verwijzen naar de schilderijen "Artsenijkundige" van David Teniers en "Dorps-dokter" ("De rugoperatie" - Städel Museum, Frankfurt) van Adriaan Brouwer zijn daarenboven interessant voor de receptiegeschiedenis van het oeuvre van deze twee 17de-eeuwse schilders.

Ten slotte heeft het pand ook artistieke waarde omwille van de vormgeving en de ambachtelijke uitvoering van andere elementen zoals het bronzen of koperen medaillon in de topgevel, het figuratieve glas-in-lood in de voorgevel, op de begane grond en de eerste verdieping, en het vele houtsnijwerk.

2.2. Motivering van het type bescherming

Apotheek Baetslé wordt beschermd als monument. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemeen belang wegens de erfgoedwaarde(n)." De bescherming als monument wordt gemotiveerd vanuit het belang van het bewaarde interieur voor de erfgoedwaarde.

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

Het volledige perceel wordt voorgesteld voor bescherming omwille van de ensemblewaarde van het hoofdvolume en de bijgebouwen.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed:

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat. Verder is Apotheek Baetslé opgenomen in de wetenschappelijke en vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed en gelegen in de Unesco werelderfgoed bufferzone "Belfort, lakenhal en Mammelokker" (4 december 1999).⁴¹

⁴⁰ VAN HERREWEGE 1955, 123 en CLAUS, CAESE & POULAIN 1988, 6-17.

⁴¹ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2019: *Apotheek ontworpen door J. Goossaert* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/18366> en <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/86233>; *Belfort, lakenhal en Mammelokker: buffer* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/15013> (geraadpleegd op 20 februari 2019).

2.4.2. Ruimtelijke Ordening:

Apotheek Baetslé is volgens het Gewestplan Gentse en Kanaalzone gelegen in een "woongebied met cultureel, historische en/of esthetische waarde" (14 september 1977). Het perceel behoort eveneens tot het gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan (GRUP) 'Afbakening Grootstedelijk Gebied Gent', dat definitief werd vastgesteld op 16 december 2005.

3. BEHEERSVISIE

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het ministerieel besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen. Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken. De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden ervan aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerenderfgoeddecreet en Onroerenderfgoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen, meer bepaald:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- de toestand van het goed regelmatig controleren;
- regulier onderhoud uitoefenen;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of

waarvoor een omgevingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is, vraagt de vergunningverlenende overheid advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerenderfgoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroerenderfgoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

Stadsarchief Gent, Fonds VII (Openbare werken), doos 1851.

Stadsarchief Gent, PLADS-2003-312. Verslag gemeenteraadszitting van 19/07/1909 – Stadsgronden der Elisabethlaan – Verkaveling en instelprijzen.

Stadsarchief Gent, private bouwaanvragen reeks G12, 1913/A/31; 1916/A/8; 1939/E/3 en 1958/K/27 (ontbreekt).

Universiteit Gent, Fonds Vliegende Bladen, BIB.VLBL.HFI.C.146, *Chemins de Fer de Gand*. DECLERCQ D. & GILTE S. 2017: *Criterianota winkelinterieurs*, onuitgegeven nota agentschap Onroerend Erfgoed.

BALLIU J. 1987: *Het Gentse "Miljoenenkwartier". Van concept tot realisatie van een nieuwe wijk, 1900-1940*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Rijksuniversiteit Gent.

BOGAERT C., LANCLUS K. & DESEYN G. 1982: Van winkelen en puien, *Monumenten & Landschappen*, 2.1, 12-41.

BRAUN E. 1889: *Création d'un boulevard de ceinture autour de la partie sud du parc de la citadelle, avec extension du parc vers la gare de Gand (St Pierre)*, Gent.

CLAUS L., CAESE G. & POULAIN N. 1988: *Herdenkingstentoonstelling Constant Prosper Hoste 1873-1917*, Gentbrugge.

COENE A, 2010: De schone wijk van Gent Sint-Pieters, *Van Mensen & Dingen. Tijdschrift voor volkscultuur in Vlaanderen* VIII,1-4, 5-34.

LAPORTE D. 1992: Periode 1860-1913, in: DAMBRUYNE J., RAMBAUT A., BRAL G.J., BAILLIEUL B. & VAN DOORNE G.: *Een stad in opbouw. 2: Gent van 1540 tot de wereldtentoonstelling van 1913*, Tielt, 248-319.

EHRSTRÖM M. 2003: Apotheken in mutatie, Helsinki, in: S.N., *Art nouveau in wording*, Brussel, 64-65.

HOOFT E. 1997: *Jacob Gustaaf Semey (1864-1935) : bouwmeester in Gent*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UGent.

LE POLAIN DE WAROUX, J. 2009: *Une étude de l'évolution architecturale, de la restauration et de la conservation des anciennes pharmacies dans le Pentagone à Bruxelles*, onuitgegeven masterproef Kunstgeschiedenis UCL Louvain-la-Neuve.

SMITZ H. 2018: Commotie om verdwenen stukje erfgoed, *Nieuwsblad* 2 november 2018, s.p.

SIMOENS K. 2011: Apotheek is plots geen winkel meer, *Nieuwsblad*, 13 april 2011, s.p.

STANDAERT A. 2011: *De architectuur van Vooruit. De gebouwde representatie van de socialistische coöperatie in de Gentse binnenstad*, onuitgegeven masterproef ingenieurswetenschappen UGent.

VAN HERREWEGE G. 1955: *Femmes Peintres à Gand: 1792-1955*, Gent, 123 (geciteerd in:

BLONDEEL K. 2003: *Vrouwelijke schilders in Gent (1880-1914), een socio-historische studie*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling geschiedenis UGent [online], http://www.thesis.net/schilders/schilders_hfst_3.htm#_ftn122 (geraadpleegd op 4 april 2019).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *Kortrijksesteenweg (19de- en 20ste-eeuwse stadsuitbreiding)* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/103282> (geraadpleegd op 22 maart 2019).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *Parklaan* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/103319> (geraadpleegd op 22 maart 2019).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2019: *Apotheek ontworpen door J. Goossaert* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/18366> (geraadpleegd op 20 februari 2019).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2019: *Apotheek ontworpen door J. Goossaert* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/86233> (geraadpleegd op 20 februari 2019).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2019: *Belfort, lakenhal en Mammelokker: buffer* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/15013> (geraadpleegd op 20 februari 2019).

S.N. s.d.: *Beaux-artsstijl* [online], https://thesaurus.onroerenderfgoed.be/conceptschemas/STIJLEN_EN_CULTUREN/c/32 (geraadpleegd op 5 april 2019).

Schriftelijke informatie verkregen van Jan Klinckaert, expert religieus cultureel erfgoed, op 5 april 2019.

Schriftelijke informatie verkregen van Mario Baeck, tegelexpert, op 25 maart 2019.

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Cultuurgoederen

De voor bescherming voorgedragen cultuurgoederen zijn in een afzonderlijke bijlage bij het ministerieel besluit opgenomen (bijlage 3). Deze bijlage bevat zowel een oplijsting van de cultuurgoederen, een beschrijving als een motivatie.

5.4. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk beschermingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, postkaarten, archiefphoto's, bouwplannen, kadastrmutaties, hoogtemodellen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.

5.5. Criterianota